

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (2), 1724-1752

Geliş Tarihi:18.04.2023 Kabul Tarihi:22.09.2023

Yayın: 2023 Yayın Tarihi: 15.10.2023

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.1284882>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

KASTAMONU MAHMUDIYE MEDRESESİ VE VAKIFLARI

Özcan OĞUR*

Mustafa EĞİLMEZ*

Öz

İslam tarihi ve medeniyetinin önemli bir parçasını teşkil eden vakıflar, VIII. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyılın sonlarına kadar İslam ülkelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatını düzenleyen en önemli müesseselerden biri olmuştur. Müslüman devletler ve toplumlarda birçok kişinin hayır kazanmak gayesiyle vakıflar kurduğu ve bu vakıflara önemli gelirler aktardığı anlaşılmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak Türk-İslam şehirlerinin vakıf müesseseleri sayesinde bayındır birer şehir hâline geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim Anadolu'nun önemli şehirlerinden biri olan Kastamonu, vakıf şehir özelliği ile dikkati çekmektedir. XIII. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu Selçuklularına bağlı olarak Paphlagonia'da hâkimiyet alanını genişleten Hüsameddin Çoban, ilk vakıf mescidi ve camisini Söğüt ve Kastamonu'da yaptırmıştır. Kastamonu, Candaroğulları'ndan İsmail Bey tarafından şehir merkezinde yaptırılan vakıf imareti başta olmak üzere inşa edilen diğer pek çok vakıf müessesesiyle Anadolu'nun en önemli şehirlerinden biri hâline gelmiştir. Bu önemine binaen Kastamonu, Kâtip Çelebi tarafından Türkmenlerin kaidesi olarak nitelendirilmiştir. Bugün bile Kastamonu şehir merkezinde hemen her cadde ve sokakta çok sayıda vakıf eserine rastlamak mümkündür. Kastamonu'nun kimliğini oluşturan bu müesseselerin işleyişinin ve geçmişte ifa ettikleri hizmetlerin tam olarak anlaşılabilmesi için arşiv malzemelerine dayalı çalışmaların yoğunluk kazanması büyük önem arz etmektedir. Bu noktada son dönemde Kastamonu şehrinin sosyoekonomik tarihi ile ilgili çalışmaların hız kazandığı bilinmektedir. Ancak Kastamonu tarihine ayrı bir zenginlik katan vakıf müesseseleri ile ilgili çalışmaların oldukça sınırlı olduğu da bilinen bir gerçektir. Bu çalışma söz konusu alana bir nebze de olsa katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu anlamda Kastamonu'nun şehir ve eğitim tarihine önemli katkı sağlayan Mahmudiye Medresesi ve vakfına, vakıf kayıtları arşivinden istifade edilerek değinilmeye çalışılmıştır. Özellikle medresenin kuruluş tarihi, banisi, vakıfları, görevlileri, yıl bazında öğrenci sayıları ile medreseye ilişkin mahkemeye intikal eden meseleler irdele-nip, konunun önemine dikkat çekilerek yapılacak çalışmalara basamak görevi görmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kanlıcıoğlu el-Hac Mahmut, Mahmudiye Medresesi, Vakıf, Kastamonu.

* Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi, İslami Bilimler Fakültesi, İslam Tarihi Bölümü, ozcanogur@hakkari.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3022-8076>.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, megilmez@kastamonu.edu.tr, <https://doi.org/0000-0003-1135-2928>.

KASTAMONU MAHMUTİYE MADRASA AND FOUNDATIONS

Abstract

Waqfs, which constitute an insignificant part of Islamic history and civilization VIII. from the middle of the XIX century. It is one of the most important institutions regulating the social, economic and cultural life of Islamic countries until the end of the 19th century. It is known that many people in Muslim states and societies established foundations for the purpose of gaining charity, and these individuals transfer significant incomes to foundations. As a natural consequence of this, it is possible to say that Turkish-Islamic cities have become prosperous cities with foundation institutions. As a matter of fact, Kastamonu, one of the important cities of Anatolia, attracts attention with its foundation city feature. XIII. Hüsamed-din Çoban, who expanded his area of dominance in Paphlagonia under the Anatolian Seljuks from the beginning of the century, had the first foundation mosque and mosque built in Söğüt and Kastamonu. Kastamonu has become one of the most important cities of Anatolia with many other foundations built, especially the foundation soup kitchen built by İsmail Bey of Candaroğulları in the city center. Based on this importance, Kastamonu was described by Katip Çelebi as the rule of the Turkmens. Even today, it is possible to come across many foundations works in almost every street and street in Kastamonu city center. Intensification of studies based on archival materials is of great importance in order to fully understand the functioning of these institutions that make up the identity of Kastamonu and the services they have performed in the past. At this point, it is known that studies on the socio-economic history of Kastamonu city have gained momentum recently. However, it is a well-known fact that the studies on foundation institutions, which add a different richness to the history of Kastamonu, are quite limited. This study aims to contribute to the said field to some extent. In this sense, Mahmudiye Madrasa and its foundation, which contributed significantly to Kastamonu's city and education history, were tried to be mentioned by making use of the archive of foundation records. Especially, the foundation date of the madrasa, the number of students per year and the issues brought to the court regarding the madrasah are among the subjects examined in this study. On this occasion, it is aimed to draw attention to the importance of the subject and to serve as a stepping stone for future studies.

Keywords: Kanlıcıoğlu el-Hac Mahmut, Mahmudiye Madrasa, Foundation, Kastamonu

Giriş

Hız. Peygamber, Medine'ye hicretinden sonra Mescid-i Nebevi'yi inşa ettirmiş ve mescidin güney tarafında, ailesine ait odaların yanı sıra yetim ve fakir sâhabilerin barınması için bir saçak yaptırmıştır. Burada Ehl-i Suffa denilen ve ihtiyaçları bizzat Hız. Peygamber (s.a.v.) tarafından karşılanan kişiler kalmıştır. Hız. Peygamber, akşam vakitlerinde karınlarını doyurmak için bir kısmını birer ikişer

ashaba taksim eder, kalanları da kendi evine götürürdü. Bu uygulama, Müslümanların mali durumları düzelene kadar devam etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, kendisine getirilen bütün sadakaları Suffa ehline gönderir ve hediyeleri onlarla paylaşırdı. Suffa ashacı, vakitlerini Resûlullah'ı dinleyerek ve İslam'ın esaslarını ondan öğrenerek geçirdikleri için burası kısa bir süre içinde bir eğitim kurumu haline gelmiştir (Baktır, 2019, s. 469). Nitekim Suffa'da kalanlar, gündüzleri mescitte ilim ve ibadetle meşgul olur, Suffa'yı yatakhane ve ilmî müzakere yeri olarak kullanırlardı. İlimle meşgul olan Suffa ehline başta Kur'an-ı Kerîm olmak üzere; yazı, hadisler, çeşitli dini bilgiler öğretiliyordu. Öğretmenleri ise başta sevgili Peygamberimiz olmak üzere, Abdullah b. Mes'ud ve Muaz b. Cebel gibi sahabelerdi (Aydın, 2001, s. 62). Bu anlamda Suffa'yı, İslam Dini'nin ilk yatılı medresesi olarak nitelendirmek mümkündür. Sonraki süreçte buranın durumu örnek alınarak, medreseler daha çok cami ve mescitlerin etrafında inşa edilip gelişmiştir.

İslam dininin ilme, eğitime ve öğretime verdiği önem, Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde zikredilmektedir. Nitekim Kur'an'da insanların kendilerini tanıyabilecekleri konulara bakmalarını emreden 350, dünyayı keşfetmeye teşvik eden 50, eğitime ve pozitif bilimlere işaret eden 750 civarında ayet olduğu anlaşılmaktadır. Akıl ve aklın kullanılması ile ilgili ayetlerin sayısı 65, cehalet ve cehaleti kınamakla ilgili ayetlerin sayısı ise 25 civarındadır (Kayadibi, 2012, s. 33). Dolayısıyla İslam akidesinin temelinde, kâinatın bir bütün hâlinde sorgulanarak ele alınması ve incelenmesi ilkesi vardır. Nitekim, Kur'an'da geçen "ilm" kavramının, aynı zamanda "hakk" yani gerçeklik kavramıyla uyumlu olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekliğin bütün olması, bilgiyi de bölünmez bir bütünlük içerisinde ele almamızı gerektirmektedir. Kur'an'da 'ilm kelimesi, gerçeklikle bağlantılı olduğundan doğru bilgi yanlış bilgi nitelenmesine yer vermemekte, buna karşılık "bilgisi var" veya "bilgisi yok" anlamında kullanılabilir. Bazı ayetlerde (Neml 27/84) insanların bazı gerçekleri bir "ilm" ile kavrayabilecek yetenekte oldukları halde bunları kavrayamadıklarından bahsedilmektedir. Kur'an'da Allah'ın her şeyi bir bilgi ile çevrelemiş veya kuşatmış

olduğu belirtilmektedir, ki bu, bilginin bütün bir uzaya dağılmış olduğu anlamında değerlendirilebilir.

Özet olarak, aldığımız bu kavramsal yapı, Kur'an'da daha geniş bir kavramsal yapının bir parçasını oluşturur. Müslümanlar için bilginin önemi ve gerekliliği, insan olmanın bir gereği olarak ortaya çıkar (Kocabaş, 1996, s. 70). Tarihsel süreçte, Müslümanların başlıca eğitim kurumlarının mescit, han ve medrese şeklinde geliştiği bilinir. Medreseler, günümüzde eğitimin hiyerarşik yapılanması dikkate alındığında sıbyan mektebinden sonra ortaokul, lise, yüksekokul ve üniversite eğitimine denk gelen bir yapılanmaya sahiptir. Medreseler, batı tarzı mektepler açılmadan önce uzun yıllar boyunca hâkim eğitim kurumları olarak kalmıştır (Zengin ve Cevherli, 2019, s. 174). Makdisi, medreselerin tarihsel süreçte Müslümanların başlıca eğitim kurumları olarak uzun bir süre devam ettiğini aktarmaktadır. Bu eğitim kurumlarından ilki mescitlerdir. İslâm şehrinin muhtelif semtlerinde bulunan bu küçük mabetler, zamanla İslam hukuk müesseselerinin ilki olan fıkıh okullarına dönüşmüştür. Bu mabet türü İslam'ın erken dönemlerinden itibaren var olmuş, din ilimleri ve yardımcı edebî sanatların eğitimi için mektep vazifesi görmüştür (Makdisi, 2007, s. 30).

Selçuklu Dönemi'nde eğitim ve sağlık yapılarının ilk örnekleri, Anadolu dışında İslam coğrafyasında görülmektedir. Şiî Fâtımîlerin, Sünnî Abbâsîleri ve Selçukluları yıpratmak amacıyla yaptığı siyasî ve askerî faaliyetlerin yanı sıra ilmî açıdan da yoğun bir propagandaya giriştikleri bilinmektedir. Selçuklu veziri Nizâmülmülk, bu kara propagandayı bertaraf etmek, Ehl-i sünnet akîdesini güçlendirmek ve devletin ihtiyaç duyduğu görevlileri yetiştirmek amacıyla ülkenin her tarafında medreseler açmaya karar vermiştir. Bu konuda Sultan Alparslan'dan izin alan Nizâmülmülk onun devrinde ve daha sonra Sultan Melikşah zamanında Irâk-ı Arab, Irâk-ı Acem, Horasan, Mâverâünnehir, Suriye ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde medreseler kurdurmuştur. Bunların bir kısmı Nizâmülmülk'ün ölümünden sonra açılmakla birlikte, Bağdat Nizâmiye Medresesi örnek alındığı için, sonradan yapılan bu medreseler de Nizamiye medreseleri olarak adlandırılmıştır.

Bilinen ilk Nizamiye medresesi Selçuklular Dönemi'nde (1040-1157) Sultan Alparslan zamanında 1067 yılında Bağdat'ta yapılmıştır (Özaydın, 2007, s. 188). Anadolu'daki medreselerin ilk örnekleri ise, Artuklu ve Danişmentli kültür çevrelerinde karşımıza çıkmaktadır. Artuklular, Diyarbakır, Harput, Mardin ve Urfa gibi merkezlerde; Danişmentliler ise Amasya, Çorum, Kırşehir, Malatya, Niksar, Sivas ve Tokat gibi merkezlerde hâkim olmuşlardır. Diğer bir ifadeyle, Artuklular Güneydoğu Anadolu'ya yerleşirken; Danişmentliler ise Orta Anadolu, Doğu Anadolu ve kısmen Karadeniz bölgelerine yerleşmişlerdir. Coğrafya farklılığı medreselerin ve diğer yapıların plan şemalarını da etkilemiştir. Türkiye'nin en sıcak kentleri olan Diyarbakır, Mardin ve çevresindeki medreselerde açık ve geniş avlu yapılar tercih edilirken; Tokat, Niksar ve Konya gibi merkezlerde karasal iklim nedeniyle avlular genellikle örtülü şekilde olmuştur (Doğan, 2013, s. 430).

Osmanlılar zamanında ilk medresenin XIV. yüzyılın ilk yarısında, 1330-31 (H. 731) yılında Orhan Bey tarafından İznik'te açıldığı bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde, eğitim-öğretim faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğü hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, cami ve mescitlerin birer eğitim müessesesi olarak hizmet verdikleri anlaşılmaktadır (Unan, 2004, s. 1). Bu medreseler, teşkilat ve işletme yapıları, eğitim kadrosu ve öğrenci yapısıyla ilgili birçok konuda Selçuklu medrese deneyimini geliştirmiş, ilmiye sınıfına ve devlet kadrosuna yetiştirmiş insan kaynağı sağlamıştır (Zengin ve Cevherli, 2019, s. 176). Bunun yanı sıra, İslam şehirlerinin sosyal, ekonomik ve imar yapılarının gelişmesinde dini müesseselerin (cami, mescit, medrese, bedesten vb.) önemli bir katkı sağladığı bilinmektedir. Bu müesseselerin inşa edilmesinde, iyilikte bulunma, ahiret hayatını tamir ettirme düşüncesi etkili olmuş ve söz konusu müesseselere büyük vakıflar tahsis edilmesini sağlamıştır (Berki, 1962 s. 10). Bu vakıfların daha çok padişah, sadrazam ve devlet adamları ile zenginler tarafından kuruldukları bilinmektedir. Osmanlılar, diğer İslam devletlerinden devraldıkları bu kültürel mirası daha ileri götürmüş; tesis ettikleri geniş vakıflarla bu mirası ayakta tutmaya, geliştirmeye ve kalıcı hâle getirmeye çalışmışlardır. Başta başkent İstanbul olmak üzere Osmanlı

şehirlerinin imarı (dini ve sivil mimari anlamında) genellikle vakıf kurumları vasıtasıyla gerçekleşmiştir.

İslam kültür ve medeniyet anlayışının bir tezahürü olarak gelişen bu mimari yapılar, İslam devletlerinde bir süreklilik arz ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Kastamonu, I. Murad döneminde Osmanlı topraklarına katıldığında, hâlihazırda gerçekleştirilmiş, imar faaliyetleri ve tesis edilen güçlü hukuk, toprak, vakıf ve eğitim sistemleri sayesinde Kastamonu hızla gelişmiş ve büyümüştür. Hüsameddin Çoban ve oğulları zamanında Kastamonu, Anadolu Türk tarihi içinde eğitim-bilim ve kültür hizmetleri noktasında önde gelen ve ilme merkezlik eden vilâyetler arasına girmiştir (Yakupoğlu, 2018, s. 64).

Osmanlılar döneminde de bu mümtaz konumunu sürdüren Kastamonu Anadolu'nun önemli bir şehri ve kaza merkezi olarak dikkati çekmektedir. Nasrullah cami (1506), Yakup Ağa cami ve külliyesi (1576), Sinan Bey cami (1571), Şeyh Şaban-ı Veli Camii (1580) gibi tarihi camiler ile Karanlık Evliya, Atabey, Müfessir Alâeddin, Ali Bey, Hatun Sultan, Şeyh Şaban-ı Veli türbeleri ve 1746'da Reis ül-Küttap Hacı Mustafa Efendi tarafından yaptırılan Münire Medresesi dönemin önemli yapılarıdır. Yine Osmanlı dönemi önemli yapılarından olan ve Kastamonu merkezde yer alan Mahmudiye Medresesi, XVIII. yüzyılın başlarından XX. yüzyılın başlarına kadar, yaklaşık üç yüz yıllık bir tarihi geçmişe sahiptir. Sahip olduğu geniş vakıflar ve icra ettiği eğitim hizmeti sayesinde uzun bir süre ayakta kalmayı başarmıştır. Mahmudiye Medresesine ismini veren kişi, medreseyi inşa eden Hacı Mahmut Efendi'dir. Hacı Mahmut Efendi, 1688 (H. 1100)'de doğan Bedî el-Hac Ahmet Efendi'nin babasıdır. Kastamonu'nun Çay Mahallesi'nden olan Bedî el-Hac Ahmet Efendi'nin "Dergâh-ı Âli Yeniçeri Ocağı" emeklilerinden olduğu anlaşılmaktadır. Bedî el-Hac Ahmet Ağa bin Mahmut Ağa'nın da Kastamonu merkezde birtakım yapılar inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. İplikçiler Çarşısı'nda bir konak, Mahmut Efendi Medresesi şadırvanı ve Nasrullah Kadı şadırvanlarına kubbe ve benzeri yapıları inşa etmiştir. Münire Medresesi ve Urgan Hanı kitabeleri de Bedî el-Hac

Ahmet Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Son zamanlara kadar mevcut olduğu anlaşılan medrese, Maarif-i Umumiye Nezareti Salnamesinde de Mahmudiye Medresesi olarak geçmektedir (Arslanoğlu, 2011, s. 58). Medrese avlusunda bir şadırvan bulunmakta ve bu şadırvanın Hacı Bedî Ahmet Ağa tarafından 1753 (H. 1166) yılında yaptırıldığı kitabesinde belirtilmiştir. Dolayısıyla bu durum, medresenin 1753 yılından daha eski bir tarihte inşa edildiğini göstermektedir.

Vakıf Müessesesinin Tarihsel Gelişimi

VIII. yüzyılın ortalarından itibaren İslam tarihi ve medeniyetinde önemli bir yere sahip olan vakıf müesseseleri, XIX yüzyılın sonlarına kadar bütün İslâm ülkelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatını derinden etkilemiş müesseselerden biridir. Ancak, Kur'an'da vakıf kelimesinin geçmemesi vakıf müessesesinin kökeninin tartışılmasına neden olmuştur. Ancak Hz. Peygamber'in ve sahabenin uygulamaları, sadaka ve sadaka-i câriye kavramlarını içeren ve tarih boyunca hemen hemen bütün vakfiyelerde zikredilen hadisler, vakfın sürekliliğini ve bağlayıcılığını temellendirmiştir. Dolayısıyla sadaka ve sadaka-i câriye ye ilişkin hadisi şerifler, İslâm vakıf sisteminin kurulması ve gelişmesinde büyük rol oynamıştır (Yediyıldız, 2012, s. 479). Ayrıca, Hz. Peygamber'in, sahabelerine vakıf yapmalarını tavsiye ettiği bilinmektedir. Hz. Ömer'in bir sorusu üzerine, Hz. Peygamber'in; "aynını tut, semere ve menfaatlerini sadaka ver" şeklinde verdiği cevapta aslında vakfın kısa bir tarifini yaptığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Hz. Peygamber, bizzat kedisinin de birtakım vakıflarda bulunduğu bilinmektedir. Hicretin 32. yılında Medine'de kendisine ait yedi hurma bahçesini vakfedip, gelirini "havadis-i dehr"e, yani İslam'ın müdafaasını icap ettirecek hadiselerle, zorunlu ihtiyaçlara tahsis etmiştir. Ayrıca Fedek hurmalığını da ibnü's-sebil'e, yani yiyecek ve içeceği tükenmiş, parasız kalmış yolculara, Hayber hurmalığını ise üçe taksim ederek, iki hissesini Müslümanların ihtiyaçlarına ve bir hissesini ehl ü iyaline yani bakmakla yükümlü olduğu kimselere ve bundan bir şey artarsa fakirlere ve muhacirlere tahsis edeceğini belirtmiştir. Hz. Peygamberin vakıf hizmetini başlatmasından sonra, Müslümanlar

onun bu hareketine destek vererek her şeylerini Allah rızası için vakfetmeye başladıkları aktarılmaktadır (Akbulut, 2007, s. 65). Nitekim dört halifeden biri olan Hz. Ömer'in, birtakım vakıflar tahsis ettiği ve kendi vakfına nezaret eden ilk kişi olduğu kayıtlara geçmiştir (Turgut, 2018, s. 285).

Sonraki süreçte Türkler'in İslamiyet'i kabulüyle birlikte Türk toplumunda birçok vakıf müessesesi kurulmuştur. Selçuklular dönemindeki vakıfların gayesi sadece dinî amaçlarla sınırlı kalmamıştır, aynı zamanda sosyal faaliyet gösteren kurumlar olarak da işlev görmüşler; fakirlere, yaşlılara, engelli ve hastalara, hapiste olanlara yardımcı olmak gibi faaliyet alanlarını genişletmişlerdir. Anadolu Selçukluları zamanında, ticaretin gelişmesi ile birlikte, diğer önemli bir vakıf müessesesi olarak kervansarayların önemi daha çok artmıştır. Sonraki süreçte birçok sosyal ihtiyacı karşılayan kurumlar haline gelen vakıflar; toplumsal hayatı devam ettiren en önemli kurumlar haline gelmiştir. Ayrıca eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü medreselerde, talebelerden herhangi bir bedel talep edilmemekte, öğrencilerin yiyecek ve yatacak masrafları vakıf gelirlerinden karşılanmaktaydı (Akyıldız ve Abay, 20174, s. 149).

Osmanlılar zamanında vakıf çalışmaları artarak devam etmiştir. İlk olarak Orhan Gazi, Bursa'da yaptırdığı Orhan Gazi Cami ve zaviyesi için geniş vakıflar tahsis etmiştir. Vakıf nezaretine ise Sinan Paşa'yı getirmiştir. (Çam ve Pantuk, 2022, s. 4). Sonrasında, tüm hayır ve hasenat işlerinin vakıf sistemi ile yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak vakfedilen malın miktarı, niteliği ve kullanım alanı çeşitlendikçe; bunların en iyi şekilde yönetilmesi ve denetlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun için de birtakım önlemler alınmaya başlanmış ve ihtisaslaşmaya doğru gidilmiştir. Bu noktada vakıf denetim işinin nazır tarafından, yönetim işinin ise mütevellî tarafından yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca bir vakfın kuruluşu ve vakfiyesinin yazılması esnasında kaza kadısı ya da Nabi'nin orada hazır bulunduğu ve vakıf akdinin şahitler huzurunda gerçekleştiği bilinmektedir. Nitekim vakıf

müesseselerinde meydana gelen herhangi bir olaya, kadı ve naibinin doğrudan müdahale yetkisi bulunmaktaydı. Sonraki süreçte, 1826'da Vakıf Nezareti kurulmuş ve vakıf denetimi nazırın himayesine verilmiştir.

Mahmudiye Medresesi ve Tarihçesi

Günümüz Kastamonu'nun Adalet Çarşısı mevkiinde ve şadırvanın kuzeybatı köşesinde bulunan Mahmudiye Medresesi'nin banisi hakkında farklı görüşler mevcuttur. Gökoğlu; medresenin Nasrullah Camii'nin güneyinde ve Hacı Mahmut Efendi tarafından 1731'de yapıldığını belirtmektedir (Gökoğlu, 1952, s. 345). Fazıl Çiftçi ise daha geç bir tarihte, 1858 yılında Hacı Mahmutoğlu Salih Efendi tarafından inşa edildiğini ileri sürmektedir. (Döşemetaş, 2019, s. 227). Bazı arşiv çalışmalarında ise medresenin el-Hac Pîrî Kanlıcıoğlu" (Akis, 2016, s. 297) veya "el-Hac Pîrî Katlıcı" (Mayuk, 2019, s. 268) adıyla geçtiği görülmektedir. Kastamonu şer'iyeye sicillerinde ve vakıf kayıtlarında Mahmudiye Medresesi'ne ilişkin önemli bilgiler bulunmaktadır. 101 Numaralı ve 1838-39 tarihli Kastamonu şer'iyeye sicilinde geçen; "Mahmudiye Medresesi demekle meşhur el-Hac Mahmut bin el-Hac Pîrî Kanlıcıoğlu Medresesi" (Mayuk, 2019, s. 51) kaydı ile; Muharrem 1279/Eylül 1862 tarihli vakıf kaydında "nezareti evkafı hümayuna mülhak evkaftan Kastamonu'da vaki Mahmudiye Medresesi demekle maruf Kalaycıoğlu el-Hac Mahmut bin el-Hac Pîrî Medresesi" (BOA, EV.BRT. 39/18) şeklinde geçen kayıtlardan anlaşıldığı üzere medreseyi inşa eden kişi aynı zamanda medreseye de ismini veren el-Hac Mahmut bin el-Hac Pîrî Kanlıcıoğlu'dur BOA, C.MF. 124/6175; BOA, C.MF. 124/6175). Dolayısıyla Gökoğlu'nun görüşünün daha isabetli olduğu anlaşılmaktadır.

25 Şevval 1265/3 Eylül 1850 tarihli bir vakıf kaydında, evkaf-ı hümayuna ait vakıflardan olduğu belirtilen, Mahmut bin el-Hac Pîrî Kanlıcıoğlu Medresesine (Mahmudiye Medresesi) 29 akçe yevmiye ile müderris ataması yapılmıştır (BOA, C.MF. 124/6175). 21 Rebiyülevvel 1271/12 Aralık 1854 yılına gelindiğinde, Mahmudiye Medresesi müderrislerinin almış oldukları yevmiyelerinin değişmediği görülmektedir. Söz konusu tarihte Mahmudiye Medresesi müderrisi es-Seyyid Ali

Efendi'dir. Mahmudiye Medresesi müderrisliği, vakıf mütevelliliğinde olduğu gibi, vakıf evladına şart koşulmuştur. Es-Seyyid Ali Efendi'nin vefatı üzerine, müderrislik ciheti, küçük oğlu es-Seyyid Mehmet Salih Efendi'ye geçmiştir. Ancak es-Seyyid Mehmet Salih'in yaş itibarıyla küçük olması müderris olmasına engel olmuş ve "kesb-i liyakat" edinceye kadar, yani müderris olma yeterliliğine erişinceye kadar, Dedesi Salih Efendi tarafından bu görevin vekâleten yürütülmesi karara bağlanmıştır. Ancak Dede Salih Efendi'nin bir süre sonra ölmesi üzerine, İhsan Gazi Divanı'nda kayıtlı otuz beş yaşındaki es-Seyyid Mehmet Efendi vekâleten Mahmudiye Medresesi müderrisi olarak atanmıştır (BOA, C.MF. 21/1021). Bir ara es-Seyyid Numan ve es-Seyyid Ahmet Hasib ibn Seyyid Hafız Ahmet Said'in de iştirakten medrese mütevelliliğini yürüttükleri bilinmektedir (BOA, C.MF. 124/6175). Mehmet Efendi'nin ise yaklaşık 30 yıla yakın bir süre boyunca Mahmudiye Medresesi'nde vekâleten müderrislik yaptığı anlaşılmaktadır (BOA, C.MF. 21/1021). 1293/1876–77 tarihinde medrese müderrisliğini artık Salih Efendi'nin devraldığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde medresedeki talebe sayısı da artmış ve 15'e çıkmıştır (Arslanoğlu, 2011, s. 59). Cumhuriyet Dönemi'nde de varlığını devam ettiren medrese, isim değişikliğine uğrayarak, bir müderrisinin adına izafeten, "Dabanalioğlu Medresesi" adıyla anılmaya başlanmıştır (Çiftçi, 1995, s. 263). Medresenin son zamanlardaki müderrisliğini ise Kırkbeş-zade Efendi yapmıştır (Güzey, 2010, s. 681).

Tablo 1: Yıl Bazında Mahmudiye Medresesi Talebe Sayıları (Bay, 2012, s. 88)

Yıl	1833	1838	1870	1874	1876	1899	1901	1903
Mahmudiye Medresesi	12	11	10	25	15	70	43	40

Tabloda görüldüğü üzere, Medresesinin 20. yüzyılın başlarına kadar faal olduğu anlaşılmaktadır. Medresede okuyan talebe sayısı stabil olmamakla birlikte

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli bir artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu durumun oluşmasında söz konusu dönem itibariyle yapılan savaşlarda alınan yenilgiler ve bunun sonucu olarak Anadolu'nun içlerine doğru yaşanan göçlerin etkili olduğu tahmin edilmektedir. Özellikle Osmanlı-Rus harbi (93 Harbi) sonrasında medrese talebe sayısında önemli bir artış olmuştur. Osmanlı Devleti'nin savaşlarda aldığı yenilgiler ve toprak kayıplarına bağlı olarak, devlet sınırları dışında kalan topraklardan Osmanlı devletinin iç kesimlerine yapılan göçler artarak devam etmiştir (Çelik, 1999, s. 57). H. 1294 tarihli (1877-1878) Salname 'ye göre Batum ve çevresinden göç talebinde bulunan 40 bin muhacirin 29 bini Trabzon ve Kastamonu vilayetlerine iskân edilmişlerdir (Paşaoğlu, 2013, s. 358) Yapılan bu kitlesel göçler, Kastamonu şehir merkezinde önemli nüfus artışına neden olurken, işsizlik, geçim sıkıntısı, barınma ve yoksulluk gibi çeşitli sosyal ve ekonomik problemleri de beraberinde getirmiştir. Aşağıda Tablo 2'de detaylı bir şekilde verildiği gibi, 1812-1870 yılları arasında Mahmudiye Medresesi'ndeki öğrenci sayısı 10-12 civarında seyrederken; 1874-1900 yılları arasında bu sayı 15-40 arasında değişiklik göstermiştir.

Millî Mücadele Dönemi'nde Kastamonu'da yayımlanan Kastamonu Vilayet gazetesinden anlaşıldığına göre, Mahmudiye Medresesi müderris ve yöneticilerinin devletin gidişatıyla yakından ilgilendikleri anlaşılmaktadır (Köprülüoğlu, 2007, s. 120). Söz konusu dönemde medrese müderrisi Ali Hilmi Efendi'dir (BOA, A.MKT. 235/5). Ali Hilmi Efendi 1908 yılında Kastamonu Mahmudiye Medresesi Müderrisi olmasının yanında, Osmanlı Donanma Cemiyeti Kastamonu Şubesi Reis-i Sânilîği görevini de yürütmüştür (<http://tite.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/154/2013/02/K9.pdf>). Millî Mücadele Dönemi'nde, düşman devletlerin zorlaması ile gelişen olaylar üzerine çıkartılan fetvalara da Ali Hilmi Efendi'nin cevap verdiği bilinmektedir (Köprülüoğlu, 2007, s. 121). Ayrıca, Kastamonu'nun tarihteki ilk kadın vekili olan Hacer Dicle Hanım, Ali Hilmi Bey'in kızıdır ve Kastamonu milletvekilliği yapmıştır (<https://www.kastamonuistiklal.com/tarihteki-tek-kadin-milletvekilimiz>. Erişim tarihi: 28.05.2023).

Medresenin Yapısal Özellikleri

Nasrullah Külliyesi yakınında inşa edilen Mahmudiye Medresesi, avlu içerisinde iki katlı ve 7 odalı olarak inşa edilmiştir. Medresede talebelerin ders çalışmaları için bir dersane ve abdest alabilmeleri için avluda bir şadırvan vardı. Ancak kitabesinde, şadırvanın Hacı Bedîî Ahmet Ağa tarafından 1166/1753 yılında eklendiği anlaşılmaktadır. Vakfiye şartnamesi, başta Umdu'tü's Sadetil Kiram es-Seyyid Ali Efendi, Kaymakam ve Nakibüleşraf Umdu'tül Kudat Fenari Zade Hafız Mustafa Efendi ve Umdu'tül eimme Elvanzade el-hac Mehmet Efendi olmak üzere 13 kişilik şahitler huzurunda hazırlanmıştır. Medrese ve dershanenin bulunduğu avlunun bir kapısı ve bu işe bakacak kapıcının yetenekli ve görevini eksiksiz yapan biri olması gerektiği belirtilmiştir. Bu şartların sağlanması durumunda kapıcıya günlük bir akçe yevmiye verileceği belirtilmiştir. 3 Cemaziyülevvel 1154/17 Temmuz 1741'de Mahmudiye Medresesi vakfiyesi, Kastamonu muhasebe defterine kaydedilmiştir (BOA, C.EV. 240/11997).

Mahmudiye Medresesi Vakfiyesi ve Vakıfları

Bilindiği gibi “vakıf” bir mülkün kamu yararına tahsis edilmesi anlamında kullanılan bir terimdir. Dolayısıyla vakıf, bireysel çalışma ve çabayla elde edilen imkân ve varlıkların gönüllü olarak paylaşılmasını öngören hukuki ve sosyal bir sistemdir. Bu sistemde kişisel varlıklar her türlü hırs ve tamahtan uzak olarak halkın kullanımına aktarıldığından kamu hizmetlerine dönüştürülmektedir (Bayartan, 2008, s. 157). Vakfın şartı, kanun koyucunun hükmü gibi kesindir ve hiç kimse tarafından değiştirilemez.

Vakıf yapan kimseye “vâkıf”, vâkıfın ve kadının onayı ile hazırlanan hüccete ise vakfiye denmektedir. Vakfiyeler, kadıya yani eski zamanların noter defteri gibi olan şeriat mahkemesi sicil defterine geçtiğinde son şeklini alırdı. Kurulan müessesenin; nasıl yönetileceği, ne tür harcamaların yapılacağı, kurumda kaç kişinin çalışacağı, kendilerine ne kadar yevmiye verileceği, bu yevmiyelerin nereden karşılanacağı ve son olarak bu müesseseden kimlerin yararlanacağı, vakfiyelerinde

detaylı bir şekilde belirtilmiştir. Ayrıca suiistimal ve hırsızlığı önlemek için vakfi idare edeceklere yiyecek, giyecek ve oturacak yer de tahsis edilmiştir (Pakalın, 1993/III., s. 576).

Vakfiyelerde, genel olarak, Allah'a hamd ve sena ile başlandıktan sonra vakıfta bulunmanın ecir ve sevabına ilişkin ayet ve hadislerden bahsedilmektedir. Akabinde vakfedilen mallar ile vakıf şartları belirtilmektedir. Vakfedilen malların akar (ev, dükkân, tarla, bağ, bahçe, değirmen gibi gelir getiren mülk) olması şarttır (Yıldız, 2006, s. 100). Kastamonu Mahmudiye Medresesi Vakfiyesi'nde Kastamonu'nun Çay Mahallesi sakininden Kanlıcıoğlu olarak bilinen el-hac Mahmut bin el Hac Pîri, malının üçte biri ile -ki bu da 1240 kuruş etmektedir- han ve dükkân vakfettiğini belirtmiştir. Vâkıf, vakfettiği bu gelirlerle ahiret hayatını tamir etmeyi arzulamıştır. Oğlu Hasan Efendi el-Hac Hüseyin'i yevmi 3 akçe ile vakıf mütevellisi olarak tayin etmiştir. Hasan Efendi, daha sonra vakıf mütevelliliğini kendi neslinden gelecek kişilere şart koşmuştur. Mahmut Efendi'nin vasiyeti gereği malinin (1/3'ü) 1200 kuruş ile ilim talebeleri yetiştirsin diye daha önceden yaptırdığı Mahmudiye Medresesi yakınında üst kat ve alt kat olmak üzere bir han ve bahsi geçen medrese önünde iki kapılı berber dükkânı ve bezistan önünde iki kapılı dükkânı vakfetmiştir (BOA. C. MF. 124/6175; BOA, EV.BRT. 39/18).

Vakıf görevli ücretleri, vâkıfın tayin ettiği miktara bağlıydı ve kendilerine tevcih edilen Berat'ta, gündelik ne kadar ücret alacakları yazılıydı. Mahmudiye Medresesi Vakfiyesinde vakfedilen mallardan kimlerin nasıl tasarruf edecekleri açıkça belirtilmiştir. Buna göre, müteveli eliyle "rehni kavi veya kefil meli" ile başkalarına irbah ve istirbah ettirilmesi şart koşulmuştur. Vakfedilen han ve dükkânlar, piyasa bedelinden kiralanmak suretiyle hâsıl olan gelirden vâkıfın torunu Seyyid Ali Efendi'ye müderrislik yapması karşılığında günlük 29 akçe yevmiye verileceği vakfiyesinde belirtilmiştir. Vakıf mütevellisi olarak, vâkıfın oğlu Hüseyin Efendi tayin edilmiştir. Hüseyin Efendi'nin mütevelliliği, hayatta olduğu müddetçe devam edecektir. Bu anlamda vakfın evladiyelik vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Hüseyin

Efendi'nin ölümünden sonra erkek çocuğu ve onların erkek evlatlarının nesilden nesile mütevellî olacakları belirtilmiştir (Mayuk, 2019, s. 269-270).

Medresenin çalışma usulü, vakfiyesinde belirtilen düzen dâhilinde olacağı karara bağlanmıştır. Buna göre; iki katlı olduğu anlaşılan medresenin alt katında bulunan 7 odanın her birinde ikişer talebe kalacak, sabah namazından sonra bu talebeler medresede bulunan dershanede birer cüz okuyarak günde bir hatmi şerif eda edecekleri belirtilmiştir. Bu talebelere günlük bir buçuk akçe yevmiye verilecektir. Medresenin vakıfları arasında şunlar yer almaktadır: Medresenin vakıfları arasında şunlar yer almaktadır: Kastamonu Saraçhane çarşısında bulunan iki dükkânın gelirinden 42 kuruş; medrese için tahsis edilen Saraçhane çarşısındaki iki dükkânın yıllık geliri 60 kuruş; Kadı Mehmet Efendi'nin vasiyeti üzerine, terekesinin 1/3'ü olan nakit 500 kuruşun 70 kuruşu Mahmudiye Medresesi müderrislerine tahsis edilmiştir. Her yaz medresenin yedi odasında bulunan 14 talebeye, Saraçhane çarşısında bulunan iki dükkânın gelirinden 42 kuruş eşit olarak dağıtılacağı kararlaştırılmıştır (Mayuk, 2019, s. 269). Aşağıda, Mahmudiye Medresesi mütevellisi Hâfız Mehmet Efendi'nin talebi üzerine 1839 (H. 1254) senesine ait yıllık vakıf muhasebesinin gelir-gider kaydı verilmiştir.

Mahmudiye Medresesi Vakfı'nın 1254/1839 Yılı Muhasebe Kaydı

*Kastamonu Saraçhane çarşısında bulunan iki dükkânın senelik 60 kuruş geliri (Talebeye şart koşulmuştur).

*Kastamonu çarşısında bulunan Tuzcu dükkânlarının gelirinden senelik 48 kuruş (Talebeye şart koşulmuştur).

*Kastamonu çarşısında bulunan terzi dükkânlarının senelik 165 kuruş geliri.

*Kastamonu Saraçhane Çarşısı'nda bulunan kahve dükkânının senelik 150 kuruş geliri.

*Kastamonu Saraçhane Çarşısı'nda bulunan Fişekçi dükkânının senelik 60 kuruş geliri.

* (...) meşrut olan meblağ 403 kuruş.

*Seyyid Salih Efendi'ye eğitim işlerini yürütmesi karşılığında beratla 29 kuruş yevmiye tahsis edilmiştir.

*Berat ile mütevellilik cihetine sahip olan Hafız Mehmet Efendi'ye yevmiye 3 kuruş tahsis edilmiştir (Mayuk, 2019, s. 269).

Buna göre Kastamonu çarşısında (Saraçhane Çarşısı) senelik gelirleri 60 kuruş olan iki dükkânın yanı sıra 48 kuruş geliri bulunan tuzcu dükkânı; yine aynı çarşıda bulunan ve yıllık geliri 165 kuruş olan bir terzi dükkânı, Saraçhane Çarşısı'nda yıllık geliri 150 kuruş olan kahve dükkânı, Mahmudiye Medresesi vakıf gelirleri arasında gösterilmiştir. Söz konusu meblağ, medresede görevli müderris, müteveli, bevvap, talebe harçlıkları ile medresenin tamir giderlerine ayrılmıştır.

Mahmudiye Medresesi ve Vakıf Görevlileri

Yukarıda da değinildiği üzere, Mahmudiye Medresesi vakıf mütevelliliği vakıf evlatlarına şart koşulmuştur. Yani evladiyelik bir vakıftır. Geliri, evlada ve evladın evladına meşrut olan (şart kılınan) vakıflara evladiye vakıf denirdi. Buradaki "evlad" kapsamına hem erkek hem de kız çocuklar girmektedir. Evladiye vakıflarda bir sıralama varsa ona uyulması gerekirdi. Meselâ gelir, önce büyük evlada, sonra küçük evlada daha sonra ise evladın evladına sıra ile tahsis edilirdi. Birinci kuşaktan evlat var iken ikinci kuşaktan evlada, yani torunlara gelirden pay verilmezdi (BOA, C.EV. 240/11997).

Kastamonu Mahmudiye Medresesi mütevelliliği "batnen ba'de batn"; yani vâkıfın soyu devam ettiği sürece vakfın evlatlarına şart koşulmuştur. 1818 tarihli bir vakıf kaydında, Mahmudiye Medresesi müderrisi ve evladı vakıftan es-Seyyid Osman Efendi'nin vefat etmesi üzerine oğlu Seyyid Mehmet Esad Efendi 26 Zilhicce 1227/31 Aralık 1812 tarihli Divân-ı Hümayun Ruûs Kalemi'ne bir arzuhâl göndermiştir. Bu arzuhâlde göre; kendisinin kardeşlerine göre büyük olduğunu, babasının vefatı üzerine yerinin boş kaldığını ve ifa ettiği hizmetlerin aksadığını belirterek yerine görevlendirilmek istemiştir. Ruûs Kalemi cevabında, Seyyid Mehmet Esad Efendi'nin arzuhâlde yazdıkları doğru ve önceden verilen berat mevcut ise kendisine

söz konusu görev tevcihinin yapılması gerektiği belirtilmiştir (BOA, C.EV. 240/11997). Seyyid Mehmet Esad Efendi, vâkıf evlatlarından en büyüğünün oğlu olduğunu vurgulaması, vakfiye şartı dolayısıyla atanmasını daha kuvvetlendirmekle birlikte, vakıf evlatları arasındaki sıralamaya dikkat çekmek istediği anlaşılmaktadır.

Mahmudiye Medresesi ve vakıf görevlileri arasında müteveli, müderris, dersiam, muid gibi hem eğitim işlerini yürüten hem de vakıf idaresini icra eden görevliler bulunmaktaydı. Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere, bu görevli işlemlerinin ihtiyaca binaen ve belli bir düzen içerisinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunun için merkeze arzuhal göndermek suretiyle görev talebinde bulunulduğu gibi, atık beratı mucibince kişinin beratını yenilemek veya evladı vakıftan olanlara yeni berat vermek şeklinde görev tevcihi yapılmıştır. Ancak mağduriyet durumunda geçerli olmak üzere, bazen arzuhâl yazıp atama talebinde bulunulabiliyordu (BOA, A. MKT. 235/5). Bu tür haller dışında medrese ve vakıf görevlilerin atanmaları ancak vakıf mütevellisinin arzı ve kaza kadısı veya naibinin inhası üzerine Divan-ı Hümayun Ruûs Kalemi tarafından yapılmaktaydı. Şevval 1165/Eylül 1849'da Mahmudiye Medresesi'ne yapılan müderris ataması Kastamonu naibi Seyyid Derviş Ahmet Efendi'nin arzı ve evkafı müdürü el-Hac Hasan Hamza Efendi'nin inhası ve Evkafı Hümayun nazırı Seyyid Mehmet Hasip Paşa'nın telhisi ve Mekkizade Mustafa Asım Efendi'nin işareti üzerine Ruûs-ı Hümayun'dan çıkmıştır (BOA, C.MF. 124/6175). Dolayısıyla medreseye yapılan atamaların önemli bir bürokratik işlemden geçtikten sonra yapıldığı anlaşılmaktadır.

Mahmudiye Medresesi müderrisliğinin, vakıf mütevelliliğinden farklı olarak, “batnen ba'de batn” vâkıfın evladına değil, vakıf torunu olan Ali Efendi'ye tahsis ve şart edildiği anlaşılmaktadır. 9 Muharrem 1266/25 Kasım 1849 tarihli bir vakıf kaydında; Mahmudiye Medresesi tevliyet cihetinin “batnen ba'de batn” evlad-ı evlada şart eylemiş olduğu; ancak müderrislik cihetinin yalnız torunu Ali Efendi'ye tahsis edildiği, onun dışında bu görevin herhangi bir kimseye tevcih ya da şart koşulmadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla müderris cihetinin yalnız Ali Efendi'ye verilmesi,

evladına ilişkin herhangi bir şartın olmaması, vâkıf evladından başka birisinin de müderris olarak atanabileceğini göstermektedir (BOA, A.MKT.UM. 3/30).

Vakıf görevlileri, özellikle mütevelliler, kurumlarını idare edip gelirlerini en kârlı şekilde işletmekle yükümlüydüler. Bu sebepten vakıf müessesesinin bakım ve onarımını yapmak, kaynaklarını işletmek, görevlilerin ücretlerini ödemek gibi hususlar vakıf mütevellisi ve diğer görevlilerinin vazifeleri arasındadır. Mahmudiye Medresesi müderrisleri için verilen yevmiye, 10 Recep 1271/29 Mart 1855'te 29 akçe olarak belirtilmiştir (BOA, C.MF. 21/21). Medrese eğitiminin herhangi bir nedenden dolayı kesintiye uğramaması ve sürekli olmasına özen gösterilmiştir. Vefat ya da başka nedenlerle boş kalan müderrislik cihetine yeni atama talebinde bulunarak eksikliğin giderilmesi sağlanmıştır. Söz konusu tarihte Mahmudiye Medresesi müderrisi Salih Efendi'nin vefatı üzerine, Seyyid Mehmet Salih'in evladiyet ve meşrutiyet üzere müderrislik cihetine sahip olduğu; ancak yaşının küçük olması münasebetiyle müderrislik yapma yaşına gelinceye kadar ba-berat-ı ali ile Salih Efendi'nin ona vekâlet etmesi istenmiştir. Aslında müderrislik gibi belli bir eğitim sürecini gerektiren işlerin evlada şart koşulması normal bir durum değildir. Nitekim yukarıda da belirtildiği üzere Mahmudiye Medresesi müderrisliği, sadece vâkıfın torunu Ali Efendi'ye şart koşulmuş, bunun dışında herhangi bir kimseye şart söz konusu olmamıştır. Bazı vakıf kayıtlarında "Mahmudiye Medresesi Vakfı'ndan almak üzere yevmi yirmi dokuz akçe vazife ile evladiyet ve meşrutiyet üzere müderrislik cihetine mutasarrıf" (BOA, C.MF. 21/21) şeklinde geçen kayıtlar bulunsa da aradan geçen süre zarfında bir karışıklığın olmuş olması muhtemeldir.

Tablo 2: Mahmudiye Medresesi Müderrisleri ve Medresede Okutulan Ders Kitapları ve Talebe Sayıları (1812-1908).

Yıl	Müderris	Vakit1	Ders Kitabı	Vakit2	Ders Kitabı	Talebe Sayısı
-----	----------	--------	-------------	--------	-------------	---------------

1812	Seyyid Osman Efendi					
1818	Seyyid Mehmet Esad Efendi					
1833						12
1838						11
1850	Seyyid Numan İzzi ve Seyyid Ahmet Hasip					
1858	Hacı Mahmut oğlu Salih Efendi					
1870	Hafız Mehmet Efendi (BOA, A.MKT. 235/5).					10
1874	Nazlı-zâde Hafız Mustafa Efendi ve Hacı Hafız-zade Fazıl Efendi (Bay, 2012, s.87)	Sabah Namazı	İzhar, Cami	İkinci	Halebi	25
1876	Salih Efendi					15
1899						45

1901						43
1903						40
1908	Ali Hilmi Efendi					
Son Dö- nem	Kırkbeş-zade Efendi					

Tablodan medrese müderrislerine ilişkin ulaşılan en erken tarihli kayıt XIX. yüzyılın başlarıdır. Benzer şekilde medrese müderrislerine ilişkin en geç tarihli kayıt ise XX. yüzyılın başlarıdır. Söz konusu tarih aralığında Mahmudiye Medresesinde görevli müderrisler, okuttukları dersler ve medrese ders programı hakkında önemli bilgiler tabloda verilmiştir. Verilen tarih aralığında, medresede eğitim gören öğrenci sayılarına yaklaşık olarak ulaşılmıştır. Dolayısıyla medresede verilen eğitimin sürekli bir şekilde devam ettiği anlaşılmaktadır.

Kastamonu merkezde, iki yüz yılı aşkın bir süre zarfında hizmet veren medresede pek çok müderrisin görev aldığı anlaşılmaktadır. Ancak bunların hepsinin bir kronolojik sıra hâlinde tespit edilmesi mümkün olmamıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Mahmudiye Medresesi'nin elliye yakın öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda, medresenin XIX. yüzyılın ikinci yarısında en aktif dönemlerini yaşadığını söyleyebiliriz. Bu dönemde medresede okutulan dersler; sabah namazında İzhâr ve Cami, ikindi namazında ise Halebi olarak bilinmektedir. Bu üç dersi bir arada okutan tek müderris Hacı Hafız-zade Fazıl Efendi'dir. Aynı medresede müderris olan Nazlı-zade Hafız Mustafa Efendi'nin ise sabah namazında Cami, ikindi namazında ise Halebi dersini okuttuğu anlaşılmaktadır.

Sonuç/Conclusion

Mahmudiye Medresesi, Kastamonu merkezinde bulunan bir hayır ve eğitim kurumudur. Medrese, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Hacı Mahmud tarafından inşa edilmiştir. Vakıf kayıtlarına göre, medresenin en eski kaydı 1741 tarihine aittir. İlerleyen zamanlarda ihtiyaçların artması nedeniyle medreseye yeni yapılar eklenmiş ve medrese çevresi daha kompleks bir yapı haline gelmiştir.

Mahmudiye Medresesi Vâkıfı, vakfettiği han ve dükkânların kira gelirinden torunu Seyyid Ali Efendi'ye müderrislik yapması şartıyla günlük 29 akçe yevmiye verilmesini kararlaştırmıştır. Ancak müderrislik cihetinin evlat dışında sadece vâkıfın torunu Ali Efendi için şart koşulduğu anlaşılmaktadır. Bu dükkânların gelirleri medresede görevli müderris, müteveli, dersiam, muid, bev vap (kapıcı), talebe harçlıkları ile tamir giderlerine ayrılmıştır.

Ruûs Kalemi'nden çıkan tevcihatlarda Ali Efendi'nin vefatı üzerine medrese müderrisliğinin herhangi bir kimseye şart koşulmadığı, evlad-ı vakıf diyerekten müderrislik tevcihatında evladiyelik şartının aranmasına gerek olmadığı ve tevcihatın bu doğrultuda yapılması gerektiği belirtilmiştir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Mahmudiye Medresesi'nin elliye yakın öğrencisinin olduğu tespit edilmiştir. Yine aynı medresede müderris olan Nazlı-zade Hafız Mustafa Efendi'nin sabah namazlarında Cami, ikindi namazlarında ise Halebi dersini okutmuştur. Bu iki ders medresede okutulan başat dersler olduğu anlaşılmaktadır. Mahmudiye Medresesi'nde okutulan ders kitapları, klasik dönem Osmanlı medreselerinde okutulan ders kitapları ile aynıdır. Düzenli bir eğitimin yapıldığı anlaşılan medresede, Öğrenci sayısının zaman zaman arttığı ve azaldığı anlaşılmaktadır. Medresede genellikle tek müderrisin olduğu, bunun yanında dersiam ya da muid adı verilen yardımcı öğretim elemanlarının da bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Millî Mücadele Dönemi'nde Mahmudiye Medresesi müderrislerinin bir aydın sorumluluğu içerisinde, dönemin siyasi ve sosyal olaylarına karşı duyarlı bir yaklaşım sergiledikleri anlaşılmaktadır. Dönemin Mahmudiye Medresesi müderrisi Ali

Hilmi Efendi siyasi bir tavır takınarak, Anadolu hükümeti karşısı olayları tasvip etmediğini ortaya koymuştur. Yine Ali Hilmi Efendi'nin kızı da benzer şekilde cumhuriyet dönemi Kastamonu'nun siyasi hayatında rol oynamış bir aydın olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mahmudiye Medresesi, Osmanlı döneminde önemli bir eğitim kurumu ve vakıf müessesesi olarak faaliyet göstermiştir. Tarihsel kökenleri ve kurucusu hakkında farklı bilgiler mevcut olmasına rağmen, bu medresenin Kastamonu'nun kültürel ve eğitim tarihinde özel bir yere sahip olduğu açıktır. Vakıf sistemi içinde değerlendirilen medrese, Müslümanların eğitim ve kültürel gelişimine önemli katkılarda bulunmuş ve bu medrese, Osmanlı döneminde uzun yıllar boyunca eğitim hizmeti sunmuştur. Mahmudiye Medresesi'nin tarihsel önemini anlamak, Osmanlı dönemi eğitim sisteminin ve vakıf müesseselerinin yapısını anlamak açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu metin, medresenin kökenleri ve tarihsel gelişimini aydınlatarak, Osmanlı döneminin eğitim ve kültür tarihine katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Kaynakça/Reference

Arşiv Belgeleri

- BOA, Cevdet Maarif. C.MF.00124.06175.03.001,
- BOA, Cevdet Maarif. C.MF.00124.06175.03.02,
- BOA, Cevdet Evkaf. C.EV.00240.11997.01.001,
- BOA, Cevdet Evkaf. C.EV.00240.11997.02.001,
- BOA, Cevdet Maarif. C.MF.00021.01021.002.001,
- BOA, Cevdet Maarif. C.MF.00021.01021.003.001,
- BOA, Cevdet Maarif. C.MF.00124.06175.001.001,
- BOA, Cevdet Maarif. C.MF.00124.06175.002.001,
- BOA, Cevdet Maarif. C.MF.00124.06175.03.02,
- BOA, Evkaf, Berat. EV.BRT.00039.00018.001.001,
- BOA, Evkaf Defteri. EV.D.27578.00003,
- BOA, Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilayat Evrakı A. MKT.UM.00003.00030.001.001,
- BOA, Sadâret Mektubî Kalemi Belgeler. A.MKT.00235.00005.001.001,
- BOA, Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilayat Evrakı A. MKT.UM.00003.00030.001.001,
- BOA, Cevdet Evkaf C.EV.00240.11997.02.001,
- BOA, Maarif Nezâretî Mektubî Kalemi C.MF.00021.01021.002.001,

Kitap ve Makaleler

- Akis, M. (2016). Kastamonu vakfiyelerine göre Kastamonu'da Bulunan Medreseler. B. Burhan ve diğerleri (Ed). *III. Uluslararası Şeyh Şaban-ı Veli Sempozyumu, 2012, Bildiriler içinde* (298-309). Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi.
- Aydın, M. Ş. (2001). İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmenlik . *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C/S. 19/11: 59-74
- Akbulut, İ. (2007). Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi. *Vakıflar Dergisi*, S. 30: 61-72.
- Akyıldız, Y ve Ali Rıza A. (2017). Vakıf Müessesesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 15: 141-157.
- Baktır, M. (2009). "Suffa". *TDV İslam Ansiklopedisi*. (Cilt. 37: 469-470). İstanbul: TDV Yayınları.
- Bozkur, N. (2020). "Medrese". *TDV İslam Ansiklopedisi*. (Cilt. 31: 86-87). İstanbul: TDV Yayınları.
- Bayartan, M. (2008). Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, Cilt. 10: 157-175.
- Berki, A.H. (1962). Hukukî ve İçtimaî Bakımdan Vakıf. *Vakıflar Dergisi*, S. 5: 9-13.
- Çelik, G. (1999). Osmanlı Devleti'nin Nüfus ve İskân Politikası. *Divan Dergisi*, S. 6: 49-110.
- Doğan, N. Ş. (2013). Ortaçağ'da Anadolu'nun Eğitim Mekânları: Selçuklu Medreseleri Darüşşifalarından Örnekler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt. 28: 429-443.
- Döşemetaş, Ö. (2019). *Şeri'yye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Kazâsı (1725-1750)*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Güzey, A. R. (2010). Yeni ve Yakın Çağlarda Kastamonu'daki Cami-Mescit ve Medreseler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. Cilt. 18: 675-688.
- Aslanoğlu O. (2018). Nasrullah Kadı ve Kastamonu Kent Tarihindeki Yeri -1. Erişim Adresi: <https://www.kastamonuulkhaber.com/gundem/nasrullah-kadi-ve-kastamonu-kent-tarihindeki-yeri-i-h7578.html>
- Kayadibi, F. (2012). İslam Dininin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem. *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*. Cilt. 4: 34-44.
- Kocabaş, Ş. (1996). İslam ve Bili. *Divan Dergisi*, Cilt. I, 67-83.
- Köprülüoğlu, A. (2007). *Kastamonu Vilayet Gazetesinde Millî Mücadelenin Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Makdısı, G. (2009). *İslam'ın Klasik Çağında ve Hristiyan Batı'da Beşerî Bilimler*. Çev. Hasan Tuncay Başoğlu, İstanbul: Klasik Yayınları.
- Mayuk, R. (2019). *101 Numaralı Kastamonu Şer 'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi H. 1254-1255/M. 1838-1839*. Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Cilt. 3. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Paşaoğlu, D. D. (2013). Muhacir Komisyonu Maruzatı'na Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı. *History Studies, International Journal of History*, S. 5/2: 347-351.
- Şener, A. (1995). Eski Hukukumuzda Göre Evladiye Vakıflarda Gelirin Taksimi. *Vakıf Haftası Dergisi*. Sayı. 12: 41-43.
- Özaydın, A. (2007). "Nizamiye Medresesi". *DİA*, Cilt. 33: 188-191.

- Unan, F. (2004). Medreseler ve Osmanlı Merkezî Yönetimi. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı. 5 (9): 1-7.
- Yediıldız, B. (2012). “Vakıf”. *DİA*, Cilt. 42: 479-485.
- Yakupoglu, C. (2018). Anadolu'nun Fethi'nden Milli Mücadele'ye Sosyo-Kültürel Yapısıyla Kastamonu, Uluslararası Kastamonu Türk Dünyası Kültür Başkenti Sempozyumu, Sempozyum Bildiri Kitabı (s. 63-72 içinde). Kastamonu.
- Yıldız, A. (2008). 135/313 Nolu Şer'iyeye Siciline Göre XVIII. Asırda Diyarbakır'da Bulunan Cami ve Görevlileri. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı. 20 (20): 283-290.
- Zengin M.-Cevherli K. (2019). Osmanlı Medrese Sisteminde Eğitim-Öğretim Kadrosu Üzerine Bir Değerlendirme. Edit. Fuat Aydın, Mahmut Zengin, Kübra Cevherli vd. *Osmanlı Medreseleri Eğitim, Yönetim ve Finans* (ss. 175-194) İçinde. İstanbul: Mahya Yayınları.
- Turgut, B. (2018) İslâm Medeniyetinde Vakfiye: Hz. Ömer Örneği. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*. 2018/2: 271-293.
- Tite-a9 kataloğu. (2013). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları*. Erişim Adresi: <http://tite.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/154/2013/02/K9.pdf>
- Çam, M. ve Ramazan P. (2022). *Bursa Selatin Vakıfları*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- <https://www.kastamonuistiklal.com/tarihteki-tek-kadin-milletvekilimiz>. Erişim tarihi: 28.05.2023

Extended Summary

As it is known, “foundation” is a term used to mean the allocation of a property for public benefit. Therefore, the foundation is a legal and social system that envisages the voluntary sharing of opportunities and assets obtained through individual work and effort. In this system, personal assets are transformed into public services as they are transferred to the use of the public, away from all kinds of greed and greed.

After his migration to Medina, Hz. Muhammad had Masjid an-Nabawi built and a fringe was built on the south side of the mosque for the shelter of orphans and poor Companions, as well as the rooms belonging to his family. Here, the people who are called Ahl-i Suffa and whose needs are met by Hz. Those who were welcomed by the Prophet (saas) remained. Hz. The Prophet used to distribute some of it to his companions in order to fill their stomachs in the evening, and take the rest to his own house. This practice continued until the financial situation of Muslims improved. This place became an educational institution in a short time as the Companions of Suffa spent their time listening to the Messenger of Allah and learning the fundamentals of Islam from him. It is known that madrasas, which continue their educational activities in line with this understanding, have witnessed the peak periods of Islamic civilization. Waqfs, which constitute an insignificant part of Islamic history and civilization VIII. from the middle of the XIX century. It is one of the most important institutions regulating the social, economic and cultural life of Islamic countries until the end of the 19th century. It is known that many people in Muslim states and societies established foundations for the purpose of gaining charity, and these individuals transfer significant incomes to foundations. Makdisi reports that in the historical process, madrasas continued as the main educational institutions of Muslims for a long time. The first of these educational institutions is masjids. These small temples, located in various districts of the Islamic city, eventually turned into schools of fiqh, the first of the Islamic legal institutions. This type of

temple has existed since the early periods of Islam and served as a school for the education of religious sciences and auxiliary literary arts. The first examples of madrasas in Anatolia during the Seljuk Period appear in the cultural circles of Artuqids and Danişment. The plan schemes of madrasahs vary according to geographical differences. For example, while open and wide courtyard structures are preferred in the madrasas in and around Diyarbakır, Mardin, which are the warmest cities of Turkey; In centers such as Tokat, Niksar and Konya, the courtyards were usually covered due to the continental climate. Although there is no definite information about how the educational activities were carried out during the establishment period of the Ottoman Empire, it is understood that mosques and maşjids served as educational institutions. The first madrasah in the Ottoman Empire XIV. It is known that it was built in Iznik by Orhan Bey in the first half of the century, in 1330-31 (H. 731).

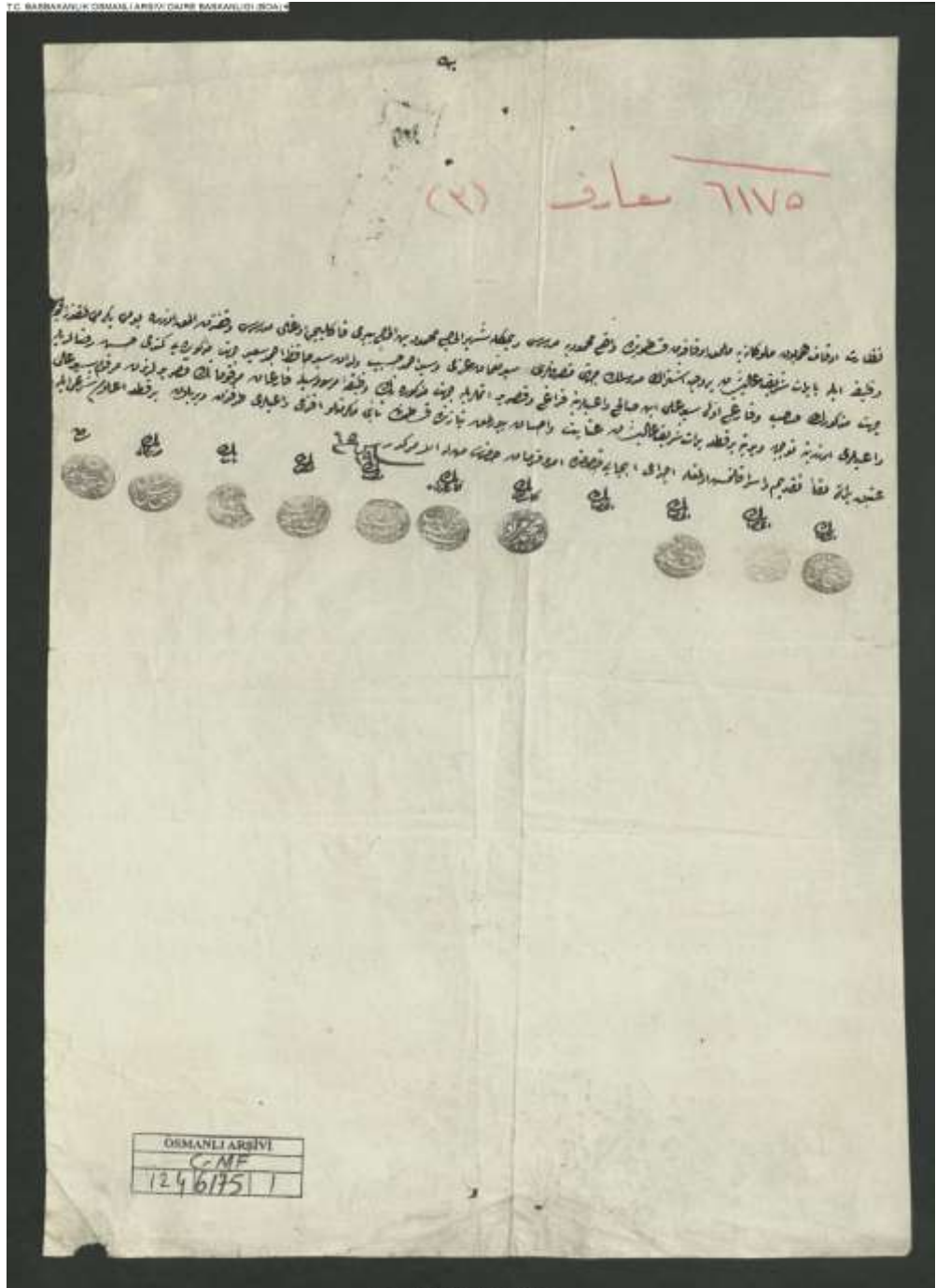
There are different views on the History of Mahmudiye Madrasa. Gokoglu states that the madrasa was built by Hacı Mahmut Efendi in 1731 in the south of the Nasrullah Mosque. Fazıl Çiftçi claims that it was built at a later date, in 1858, by Hacı Mahmutoğlu Salih Efendi. There is important information about Mahmudiye Madrasa in Kastamonu şer'iyye registers and foundation records. According to the information in the Kastamonu şer'iyye register dated 1838-39 and the foundation register dated 1279/ September 1862, the founder of the madrasah is el-Hac Mahmut bin el-Hac Piri Kanlıcioğlu, who also gave the madrasah its name. Also, Hacı Mahmut Efendi had a son named Bedi el-Hac Ahmet Efendi, who was born in 1688 (H. 1100). It is mentioned in the inscription that Bedi el-Hac Ahmet Efendi from the Çay District of Kastamonu had the fountain built in the courtyard of the madrasah in 1753 (H. 1166). In the foundation record dated 21 Rebiyülevvel 1271/December 12, 1854, it is understood that the teacher of Mahmudiye Madrasa was under the responsibility of es-Seyyid Ali Efendi with a daily wage of 29 akçe. The madrasa built near the Nasrullah Complex, Structural Features of the Madrasa; It had 15 rooms in a courtyard, a classroom for students to study and a fountain for ablution. In the Foundation of Mahmudiye Madrasa, it is stated that el-hac Mahmut bin el Hac Piri, known as Kanlıcioğlu, a resident of Çay Mahallesi in Kastamonu, donated an inn and a shop with one third of his property, which is 1240 kuruş. The foundation wanted to restore the hereafter with the revenues it donated. His son Hasan Efendi, appoint Hac Hüseyin to the board of trustees of the foundation with 3 coins a day. Later, Hasan Efendi stipulated that he should be the trustee of the foundation for his grandchildren. The wages of the foundation officers depended on the amount determined by the foundation, and in the berat conferred to them, it was written how much they would receive per day. In the Mahmudiye Madrasa Foundation, it is clearly stated who will save and how from the donated goods. It was decided that the working style of the madrasah should be in the order specified in its statute According to this; It has been stated that two students will stay in each room of the 14-room madrasah and that these students will read juz in the classroom in the madrasah every day after the morning prayer These students will be given a daily wage and a half. Among the revenues of the madrasah; 42 kuruş from the income of the two shops in Kastamonu Saraçhane bazaar; According to the will of Kadı Mehmet Efendi, 70 kuruş of the 500 kuruş cash money, which is 1/3 of his estate, is allocated to the professors of Mahmudiye Madrasa. Each summer, 42 kuruş will be distributed equally to 14 students in the seven rooms of the madrasah from the revenues of the two shops in the Saraçhane bazaar. In the center of Kastamonu, many professors served in the madrasah, which served for more than two hundred years. However, it was not possible to identify all of them in a chronological order. XIX. In the second half of the century, it was determined that the Mahmudiye Madrasa had about fifty students. In this sense, the madrasa, XIX. It is possible to say that the second half of the 19th century experienced its most active periods. During this period,

the lessons taught in the madrasah were in the morning prayer, *Izhar* and *Camii*; in the afternoon prayer, it is *Halebi*. The only professor who taught these three courses together is Hacı Hafizzade Fazıl Efendi. Nazlı-zade Hafız Mustafa Efendi, who was also a professor in the same madrasa, taught the *Camii* in the morning prayer and the *Halebi* lesson in the afternoon prayer. The textbooks taught in the Mahmudiye Madrasa are the same as the textbooks taught in the classical period Ottoman madrasahs. It is understood that the number of students in the madrasah, where a regular education is provided, increases and decreases from time to time. It is understood that there is usually only one professor in the madrasah, and there are also assistant lecturers called muids. However, in some periods, two professors gave lectures in the madrasah. Among the conditions of the madrasa foundation, it was stated that the daily wages to be received by the professors would be 29 akçe. However, it is understood that 29 akçes were shared jointly in cases where two mudarris served. It is stated that in 1849 (H. 1266) Seyyid Numan İzzi and Seyyid Ahmet Hasib were professors in Mahmudiye Madrasa. With the sultan's berat, the two mudarrises who performed their duties were not paid a daily wage, and 29 akçe was divided between the two mudarris. It is understood that, unlike the trusteeship of the foundation, the Mahmudiye Madrasa professorship, "batnen ba'de batn", was allocated and stipulated not to the foundation's son, but to Ali Efendi, the foundation's grandson. In a foundation record dated 9 Muharram 1266/25 November 1849; The Mahmudiye Madrasa has stipulated that the aspect of marriage is "batnen ba'de batn" in the offspring; however, it is understood that the aspect of being a professor was assigned only to his grandson Ali Efendi, and that this duty was not conferred or stipulated to anyone other than him. Therefore, it is stated that someone other than the foundation child can also be appointed in the appointment of mudarris.

It is understood that the madrasa was active until the beginning of the 20th century. Although the number of students studying in the madrasah is not stable, it is understood that there has been a significant increase since the second half of the 19th century. It is estimated that the defeats in the wars made in the said period and the migrations into the interior of Anatolia as a result of this were effective in the formation of this situation. Especially after the Ottoman-Russian war (93 war), the increase in madrasah students reached the highest level. As can be understood from the Kastamonu Province newspaper published in Kastamonu during the National Struggle Period, it is understood that the Mahmudiye Madrasah professors and administrators carried out their services until the republican period.

Ekler

C.MF.00124.06175.001

T.C. BASKAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

OSMANLI ARŞİVİ
E-11P
12.4.1753

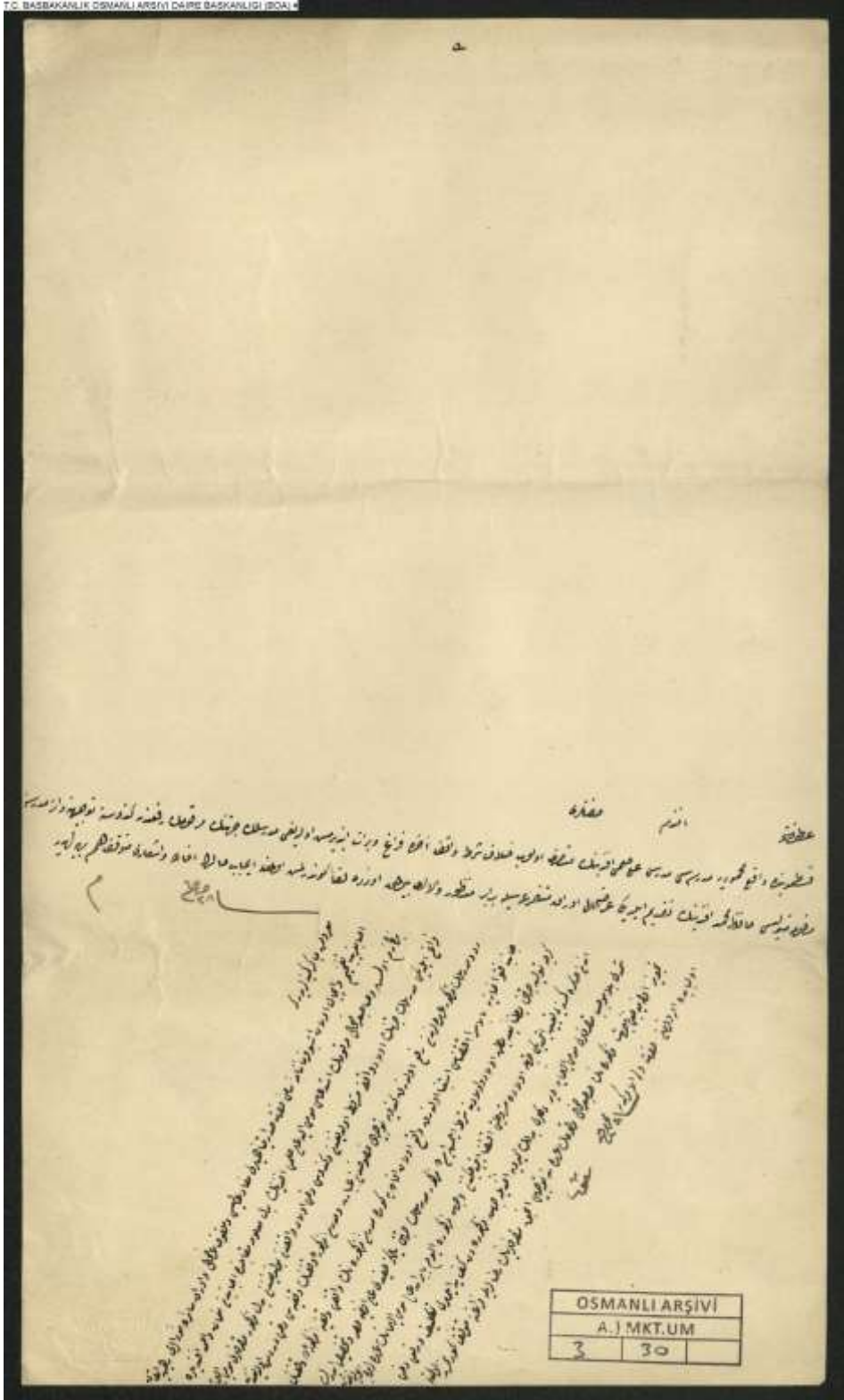
BU BELGE RESTORASYONLUKTUR. RESTORASYON SONRASI GÖRÜNTÜ YENİDEN ÇEKİLECEKTİR.

C.M.F.

12/4/1753

7

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (SOBA)

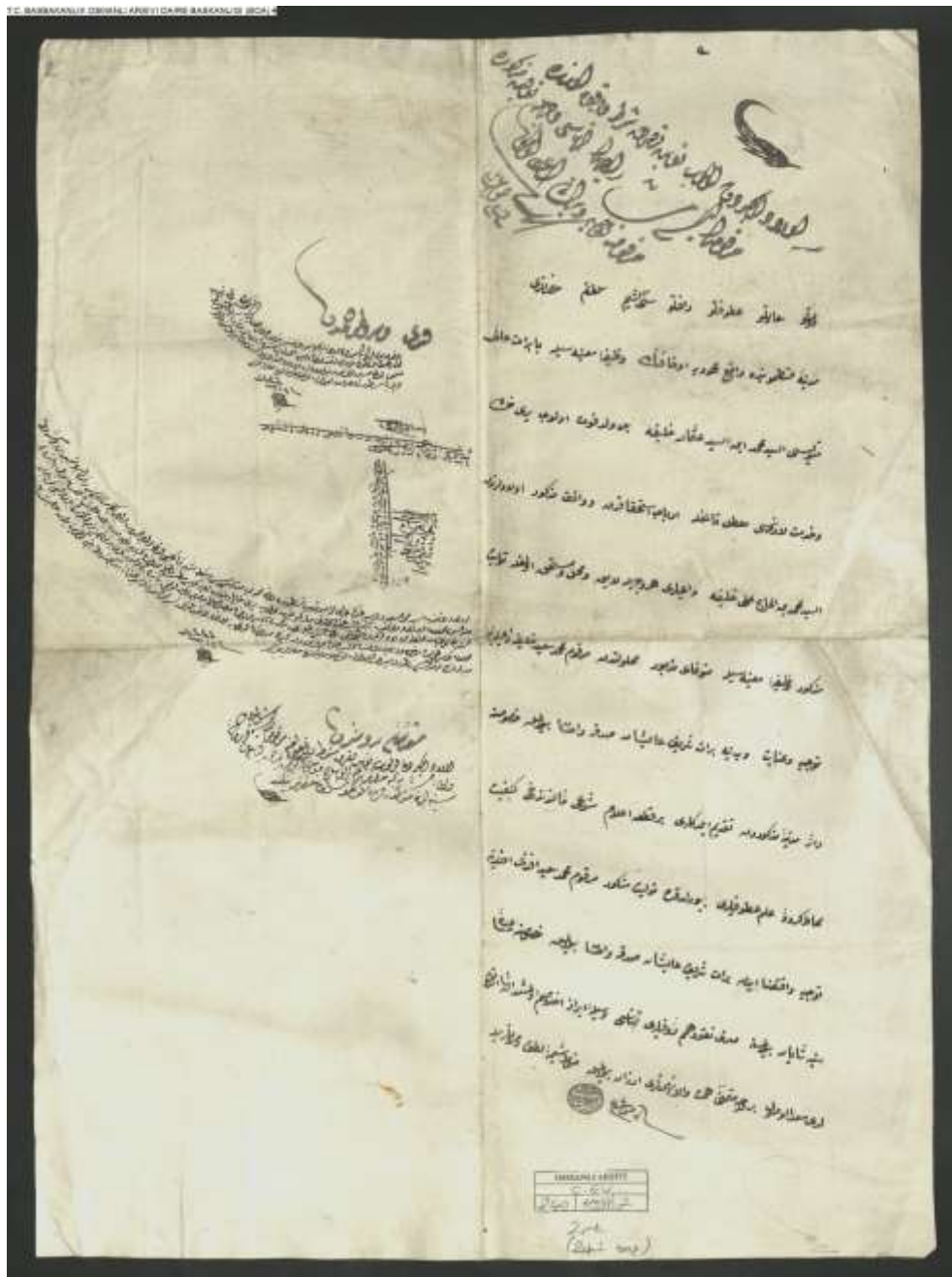
عقدت
الشمس
مقدرة

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله
الطيبين الطاهرين أجمعين أما بعد فقد حضر في مجلس
العلماء والفقهاء المشايخ الكرام في يوم
الخميس الثامن عشر من شهر ربيع الثاني سنة
الهدية الفاضلة...

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله
الطيبين الطاهرين أجمعين أما بعد فقد حضر في مجلس
العلماء والفقهاء المشايخ الكرام في يوم
الخميس الثامن عشر من شهر ربيع الثاني سنة
الهدية الفاضلة...

OSMANLI ARŞIVI	
A.1.MKT.UM	
3	30

T.C. BAKANLIĞI İZMİR ANAYATLARI BAKANLIĞI İÇİŞİ

CEV.00240.11997.002